

IRMA SORVALI

Suomen sodan muistelmat kirjurin ja veteraanin yhteistyönä

Mickel Hoff (Fagerström) oli Suomen sodan veteraani. Rovasti Frans Oskar Durchman kirjoitti muistiin kertomuksen veteraanin elämästä ja kokemuksista sodassa ja sodan jälkeen. Hoff kertoo elävästi mm. Koljonvirran taistelusta. Oulun yliopiston kirjastosta löydettyssä käsikirjoituksessa on mukana runsaasti henkilö- ja paikannimiä sekä yksityiskohtaisia numerotietoja.

■ Rovasti Frans Oskar Durchman kirjoitti joulukuussa 1858 muistiin keskustelunsa, jonka hän oli käynyt Suomen sodan veteraanin Mickel Hoffin kanssa. Tätä 14 liuskan mittaista käsikirjoitusta säilytetään Oulun yliopiston pääkirjastossa, jossa se kuuluu piispa J. A. Mannermaan kokoelmaan.¹

Millä tavoin kirjurin ja veteraanin yhteistyö on käytännössä toiminut, ei suoranaisesti ilmene tekstistä. Tarkoitukseni on tekstin sisällön ja siinä käytetyn kielen avulla valottaa tätä yhteistyötä. Erityisen kiinnostukseni kohteena ovat ihmisiin ja tapahtumiin liittyvät inhimilliset piirteet, joista sotaveteraani kertoo ja jotka tässä kertomuksessa ovat elettyä todellisuutta.

Käsikirjoituksen tekstiä käsittelen dialo-

gina, kirjurin ja veteraanin välisenä vuoropuheluna. Selvitän tekstin rakennetta ja sen ajoitukseen liittyviä seikkoja, minkä jälkeen esittelen sotaveteraani Hoffin elämänvaiheet. Valotan Suomen sodan vaiheita käsikirjoituksen antamien tietojen pohjalta. Mukana näissä sisältökuvauksissa on myös joitakin kielellisiä havaintoja. Varsinaisessa kieltä koskevassa osassa otan lyhyesti esille henkilö- ja paikannimiä, joita käsikirjoituksessa on runsaasti. Ruotsinkielinen alkuperäisteksti, jonka olen litteroinut ja kirjoittanut puhtaaksi, on julkaistu kokonaisuudessaan Pohjois-Suomen historiallisen yhdistyksen vuosikirjassa.² Tähän alkuperäistekstiin pohjautuvat esityksessä jäljempänä tulevat suomentamani otteet.

Sotahistorioitsijat ovat käsitelleet laajalti Suomen sotaa lukuisissa julkaisuissa. Yksi vanhimpia on Danielsonin kirjoittama teos *Finska kriget och Finlands krigare 1808–1809* (ruots. 1897).³ Sotaa ovat muistelleet mm. Carl Johan Holm (1836/1977)⁴ ja Michailofski-Danilefski (1850),⁵ joiden teok-

1. [Kirjaston suojakannessa:] Durchman F. O.: Sotamuistelmat. (– rovasti Frans Oskar Durchman koonnut Mickel Woffin [sic] muistelmien perusteella). Käsikirjoitus, Oulun yliopiston kirjasto.

2. Irma Sorvali (2005) 'Kirjurin muistiinpanoja Suomen sodan veteraanin suullisista muistiinpanoista', *Faravid* 29, *Pohjois-Suomen historiallisen yhdistyksen vuosikirja* XXIX, 193–210.

3. Joh. Rich. Danielson (1897) *Finska kriget och Finlands krigare 1808–1809*. Från finskan af W. Söderhjelm. Helsingfors: Osakeyhtiö Weilin & Göös aktiebolag.

4. Carl Johan Holm (1836/1977) *Muistiinpanoja Suomen sodasta 1808–1809*. Suomentaneet Arto ja Kirsti Ingervo. Espoo: Weilin+Göös.

5. Michailofski-Danilefski (1850) *Beskrifning öfver Finska kriget till lands och sjös åren 1808 och 1809*. Tavastehus: Tryckt hos G. Nordenswan.

set ovat olleet jo olemassa Hoffin muistelmien kirjoittamisen aikaan. Suomen sotaan osallistui nuoruutensa päivinä myös Faddei Bulgarin (1789–1859), venäläinen lehtimies ja kirjailija, joka kulki joukkojen mukana Savosta Pohjanmaalle aina Ouluun ja Tornioon saakka. Hänen laajat muistelmansa tästä sotaretkestä ilmestyivät runsaat sata vuotta niiden kirjoittamisen jälkeen vuonna 1996.⁶ Eräät kirjoittajat ovat keskittyneet kuvaamaan Suomen sodan sankareita kuten Anders Persson teoksessaan *Suomen sodan unohdetut sankarit* (1988).⁷ Jouko Pennanen (2001)⁸ kertoo teoksessaan erityisesti Sven Dufvasta ja Koljonvirran taistelusta.

Kirjuri, muistiinpanojen rakenne ja ajoitus

Durchmanin käsikirjoituksesta on selvästi nähtävissä, että muistiinpanot on kirjoittanut yksi ja sama henkilö. Käsikirjoitukseen on myöhemmin eri käsialalla ja eri kynällä lisätty seuraava: ”Nämä tiedonannot on koonnut Rovasti Frans Oskar Durchman (suomentajana tunnettu).”

Frans Oskar Durchman syntyi vuonna 1813 Kuivaniemellä ja kuoli 1880 Vöyrillä. Kirjoittaessaan Hoffin sotamuistelmia hän on siis ollut 45-vuotias. Hänen äidinkielenä on melko varmasti ollut ruotsi, jota hän on käyttänyt niin muistiinpanoissaan kuin todennäköisesti Hoffin kanssa keskustellessaan. Hoff ei liene ollut suomen kielen taitoinen. Durchmanin tiedetään laulattaneen syksyllä 1837 kalajokisia veisureita ja tallettaneen sävelmät talteen yksiaanisella nuotinnoksella.⁹ Durchmanin kiinnostus moniin asioihin sopii myös Suomen sodan veteraanin kertomien muistojen kirjaamiseen.

Kirjuri on kirjoittanut tapahtumat muistiin aikajärjestyksessä. Tekstin rakenne noudattaa pääpiirteissään seuraavaa: Varsinainen osa käsittelee veteraanin elämää ja osallistumista Suomen sotaan sekä sodan päättämistä, kun taas yksityiskohdat on kerrottu alanooteissa. Suomen sodan veteraanin omakohtaiset kertomukset ovat oletettavasti herättäneet ihmisten kiinnostusta, sillä sotaan osallistuneet sotilaat alkoivat tulla yleisemmin tutuiksi. 1800-luvulla veteraanien asema alkoi parantua,¹⁰ joten Dur-

chmanin kirjaamat veteraani Hoffin kertomukset ovat myös tältä pohjalta voineet saada uutta ajankohtaisuutta.

Durchman lienee tehnyt aloitteen muistelmien kirjoittamiseen. Runebergin teos *Vänrikki Stoolin tarinat* (Osa I) ilmestyi vuonna 1848, ja on täysin mahdollista, että sotamuistoja olisi ryhdytty kirjoittamaan muistiin Runebergin teoksen inspiroimina. Suomen sodan alkamisesta tuli vuonna 1858 kuluneeksi 50 vuotta.

Durchmanin ja Hoffin elämänvaiheet nivoutuvat toisiinsa ja käsiteltävänä olevaan teemaan ajallisesti katsoen seuraavasti: 1782 Hoff syntyy, 1808–09 Hoff osallistuu Suomen sotaan, 1813 Durchman syntyy, 1848 *Vänrikki Stoolin tarinat* (Osa I) julkaistaan, 1858 Durchman kirjaa Hoffin sotamuistelmät, 1863 Hoff kuolee ja 1880 Durchman kuolee.

Muistelmassa on mukana myös suoria sitaatteja tai viittauksia johonkin lähteeseen. Varsinaisessa osassa viitataan tarkasti erääseen pykälään ja sen sisältöön.¹¹ On tietenkin mahdollista, että asioita on tarkistettu joko jälkikäteen tai lähteestä, joka kirjurilla on voinut olla mukanaan. Äskettäin Pietarista tulleet ohjesääntöön¹² viittaaminen ylimalkaisemmalla tavalla voi sen sijaan olla pelkästään muistinvaraista. Hoff kertoo eräästä sotapäälliköiden Viaporissa käymästä keskustelusta, joka käsikirjoituksen ensimmäisessä nootissa esitetään suorana vuoropuheluna.¹³ On epätodennäköistä, että Hoff itse olisi esittänyt suoran vuoropuhelun, josta kirjuri olisi laatinut esityksensä. Epäselvää myös on, onko tätä vuoropuhelua ollut mahdollista jälkikäteen tarkistaa jonkin lähteen avulla.

Esimerkkinä tekstien välisestä riippuvuudesta, intertekstuaalisuudesta, on tekstissä oleva viittaus yhteiseen sopimukseen, jonka mukaan Klingsporin taitamattomuuden ja venäläisen oveluuden vuoksi ruotsalaiset joukot asettuvat siten, että Iisalmen kirkosta tulee neutraali alue.¹⁴ Toisena esimerkkinä voisi mainita kirjeen, jonka venäläinen Tutschkoff lähetti ruotsalaiselle Sandelsille lokakuussa 1808. Kirjettä on siteerattu ja esitelty useissa Suomen sotaa koskevissa teoksissa.¹⁵ Hoffin muistelmassa tämän kir-

jeen ilmoitetaan olevan käännetyn ruotsiksi,¹⁶ mutta kääntäjästä ei ole mainintaa. Kirjeen sisältöä on voitu veteraanin ja kirjurin tapaamisessa merkitä muistiin, mutta tarkka sitaatti puhuu sen puolesta, että kirjuri on käyttänyt jotain olemassa olevaa käännöstä.

Mickel Hoffin elämänvaiheet

Suomen sodan veteraani Mickel Hoff, rovasti Durchmanin kirjaamien muistelmien kertoja, oli oikealta nimeltään Mickel Fagerström. Hän oli syntynyt vuonna 1782 ja kuoli 81 vuoden iässä vuonna 1863. Muistiinpanojen laatimisen aikaan vuonna 1858 hän on ollut 76-vuotias. Tässä yhteydessä voi esittää kysymyksen, missä määrin ja kuinka yksityiskohtaisesti sotaveteraani on puolen vuosisadan jälkeen pystynyt muistamaan sodan tapahtumat, joista muistelmassa kerrotaan. Ei ole tiedossa, oliko Hoffilla omia muistiinpanoja sodan ajalta tai oliko hänellä joitakin apuneuvoja muistelmia kertoessaan. Yhtä vähän tiedetään kirjurin mahdollisista apuneuvoista tai jälkikäteen tehdyistä tarkistuksista.

Muistiinpanot antavat yksityiskohtaisia tietoja Mickel Hoffista ja hänen elämästään. Hänen kuolemansa jälkeisistä seikoista ovat maininnat on kirjuri lisännyt muistelmiin. Hoffin elämästä on lyhyesti maininnut myös Åkerblom kirjassaan *Kvevlax historia* (1962). Kirjassa on kyläkohtainen ruotumiesluettelo, jossa Hoff on asetettu paikan nimen Vassor yhteyteen. Hänen kerrotaan olleen syntyisin Yttermarkista ja palvelleen ensin Fagerström-nimisenä kolme vuotta leskikuningattaren henkirykmentissä. Hän osallistui vuosien 1808–09 sotaan muun muassa Viaporissa antautumisen aikana sekä Koljonvirran taisteluun.¹⁷

Muistelmien sodasta kertova osa keskittyy Koljonvirran taisteluun, josta myös Åkerblom mainitsee lyhyesti.¹⁸ Muistelmien varsinaisessa osassa tästä taistelusta kerrotaan seuraavasti:

Syyspuolella käytiin mieliin painunut taistelu Wirran eli Koljonvirran sillan luona Iisalmessa. Tähän taisteluun Hoff osallistui ja tässä hän mieskohtaisesti viimeisen

kerran nosti aseensa maahan tunkeutujaa vastaan, mutta täällä hän myös koki elämänsä kovimman kahakan.¹⁹

Sodan kuvaus jatkuu yksityiskohtaisesti. Hoff kulki muun joukon mukana kohti Oulua, mutta sairastui matkalla. Hänet vietiin sairaalaan Haukiputaalle. Kertomus etenee seuraavasti:

Seuraava päivä uurastettiin vallitusten kunnostamistöissä, ja sitä seuraavana eli lokakuun 29. päivän vastaisena yönä aloimme vetäytyä Oulua kohti. Marssiminen pehmeillä ja sohjoisilla teillä oli vaivalloista, mutta ennätimme sinä yönä kuitenkin 2 peninkulman päähän Wirralta Wierimän [Vieremä] kylään. Siellä oli majapaikoista pulaa, mistä syystä meidän täytyi pienen levon jälkeen jatkaa vetäytymistä vielä peninkulman verran ja tulimme Salahmin kylään. Mutta täällä oli vielä heikommin ja vähemmän majoitustilaa. Tästä syystä meidän piti se yö viettää avoimen taivaan alla ja levätä paljaalla maalla. Sää oli kylmä ja sateinen, ilma täynnä lunta, eikä edes

6. Faddei Bulgarin (1996) *Sotilaan sydän. Suomen sodasta Engelin Helsinkiin*. Toimittanut ja suomentanut Marja Itkonen-Kaila. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

7. Anders Persson (1988) *Suomen sodan unohdetut sankarit*. Suomentanut Seppo Sauri. Ruotsinkielinen alkuteos *Gerillakriget i Finland*. Helsinki: Otava.

8. Jouko Pennanen (2001) *Sven Dufva ja Koljonvirta 1808*. Ylä-Savon Säätiö, Jyväskylä.

9. [Frans Oskar Durchman] <www.herattajajuhlat.fi/ylivieska/wanahat_muistot/wanahat_muistot.html>, haettu 15.12.2005 ja <<http://matrikkeli.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli>>, haettu 30.3.2007.

10. Ks. Eeva-Liisa Lehtonen (1994) *Säätyläishuveista kansanhuveiksi, kansanhuveista kansalaishuveiksi. Maaseudun yleishyödyllinen huvitoiminta 1800-luvun alusta 1870-luvun loppuun, Historiallisia tutkimuksia* 184, Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 129–132.

11. ”stadgan i Kongl. Resol. på Krigsbefälets besvär af den 12 novemb. 1766 § 38”, Sorvali (2005) 206.

12. ”ett nyligen fr. St Petersburg ankommet reglemente”, Sorvali (2005) 206.

13. Sorvali (2005) 206.

14. Sorvali (2005) 207.

15. Ks. esim. Jouko Pennanen (2001) *Sven Dufva ja Koljonvirta 1808*. Jyväskylä: Ylä-Savon Säätiö, 63.

16. Sorvali (2005) 207.

17. Bror Åkerblom (1962) *Kvevlax historia*. Vasa: Kvevlax kommuns förlag, 489.

18. Åkerblom (1962) 489, 494.

19. Sorvali (2005) 202.

maa ollut joka paikassa kuivalaatuista. Sytytettiin kyllä rakovalkeita ja yritettiin koko ajan kääntää niitä kohti vuoronperään toista ja toista puolta, jotta pysyttäisiin lämpiminä ja kuivina, sillä märkä maa kasteli maata vasten olevan puolen, ja sade ja lumisohjo yläpuolen, mutta näistä toimista huolimatta Hoff ja monet muut hänen ohellaan sairastuivat heti tämän jälkeen kenttäkuumeeseen (typhus) ja kuljetettiin heikossa ja kurjassa tilassa Ouluun ja sieltä edelleen sairaalaan Iin pitäjän Haukiputaan kappelin Kellon kylään. Siellä saimme sitten maata useita viikkoja heikossa kunnossa. Tornioon perääntyvä ruotsalais-suomalaisen armeijan jälkijoukko jätti meidät marraskuun 29. päivänä, ja venäläiset ottivat meidät hoitoonsa joulukuun 3. päivänä.²⁰

On merkille pantavaa, että edellä esitetty suomennoskatkelma sisältää sekä ulkopuolisen että Hoffin näkemyksen. Muotoilu ”Hoff ja monet muut sairastuivat” on ulkopuolisen toteamus, kun taas kertomus muutoin etenee me-muodossa tai passiivissa. Niistä joukoista, joihin Hoff kuului, käytetään sanaa ”me”. Hoff on kertonut myös episodin, joka on selkeän omakohtainen. Siinä kerrotaan, kuinka voitolla olevat venäläiset kohtelivat ”meitä” hyvin. Juovuksissa olevan venäläisen kapteenin anteliaisuus on jäänyt veteraanin mieleen, ja siitä kerrotaan muistelmassa lyhyesti seuraavaan tapaan:

Heti tultuaan sisälle pirttiin, jossa makasimme, venäläiset huomasivat kiväärimme ja muut varusteemme, jotka oli asetettu pirtin uunin päälle, ja ottivat ne haltuunsa. Tämä tuntui meistä tuskalliselta. Muutoin he kohtelivat meitä hyvin. Venäläinen kapteeni, joka oli melko lailla juovuksissa, tuli sisään, istuutui penkille ja puhutteli meitä ystävällisesti omalla kielellään, lausui osanottonsa ja säälsänsä sairaille suomalaisille sotilaille, otti esiin kelpo rahakukkaronsa ja jakoi siitä meille venäläisiä hopearahoja.²¹

Osa sotilaista parantui nopeammin, kun taas jotkut potivat tautiaan kauemmin. Hof-

fin sanotaan tervehtyneen hitaasti. Kotiinpaluu tapahtui talvella 1809.

Muistelmassa esitellään lyhyesti myös Hoffin sotilaspuku, jossa takki on lyhyt ja vaaleanharmaa, siinä sininen kaulus ja samanväriset käänteet. Pukuun kuuluu lisäksi pitkät housut, mustat hihnat, päässä musta keltaisella plyymillä varustettu hattu, jossa messinkinyöri ja komppaniamerkki vasemman korvan yläpuolella. Kiväärissä on pistin.

Sotakuvauksen jälkeen käsikirjoitus kertoo Hoffin sodanjälkeisistä vuosista ja loppuelämän tapahtumista aina hänen kuolemaansa saakka. Veteraanin yksityiselämä ei ole myöskään jäänyt muistelmassa huomiotta. Sodan päättymisvuonna 1809 Hoff oli solminut avioliiton Anna Eriksdotter Enquistin (syntynyt 1777) kanssa, ja heille syntyi kaikkiaan kuusi lasta. Jäätyään leskeksi vuonna 1832 Hoff muutti asumaan omaan mökkiinsä Vassoriin (Wassor). Muistelmien mukaan Hoff elätti itseään ja perhettään sodan jälkeen omien käsiensä avulla. Terveysten heikettyä hän joutui turvautumaan 75 vuoden ikäisenä köyhäinhoitoon. Hänelle myönnettiin vuotuinen tynnyrillinen viljaa. Vuodesta 1859 lähtien Hoff sai muiden Suomen sodan veteraanien tapaan vuodessa 12 ruplaa 90 kopeekkaa hopeassa. Näiden avulla hänen viimeiset viisi elinvuottaan olivat olleet tässä suhteessa kohtuullisia. Itse hän tunsi kyynelöivin silmin suurta kiihtollisuutta jalomielisiä auttajiaan kohtaan, joille hän toivotti Jumalan siunausta.

Hoff osallistui elämänsä viimeisinä vuosina erään pienen hengellisen ryhmän kokouksiin. Tästä ryhmästä käytettiin nimeä Sirapister tai sirapskyrka. Kun Hoffin terveydentila oli heikentynyt, hänet oli samalla vallannut huoli sielun pelastumisesta. Hän pyysi luokseen sielunhoitajansa, joka oli antanut hänelle ehtoollisen. Hoff kuoli rauhallisesti 15. päivänä joulukuuta 1863. Hänen maallisia jäännöksiään säilytettiin hautajaisten jälkeen talviruumishuoneella, kunnes ne muiden talven aikana kuolleiden kanssa laskettiin hautaan toukokuussa seuraavana vuonna. Veteraaneille kuuluvia kunnialaukauksia ei kuitenkaan Pietarista tulleen kiellon vuoksi hautajaisissa ammut-

tu. Ilmoituksen Hoffin kuolemasta ja hautauksesta kirjuri on liittännyt mukaan kertomukseen.

Sotaveteraaneja ei aina ole muistettu asianmukaisella tavalla, ja sotamuistoja on saatettu pitää arkaluontoisina. Suomen sodan veteraaneista pidettiin kuitenkin huolta. Heitä varten aloitettiin varainkeräys viisikymmentä vuotta sodan jälkeen syksyllä 1858. Hanke, joka oli lähtenyt liikkeelle Ruotsista, oli luonteeltaan vahvasti kansallinen. Tämä taas sai esivallan suhtautumaan asiaan epäroivasti.²² Kuten edellä on käynyt ilmi, Hoffille ja muille vuoden 1808 veteraaneille myönnettiin vuotuista avustusta.

Suomen sodan vaiheita Hoffin muistelmien valossa

Hoffin elämäkertatietojen yhteydessä on edellä kerrottu Koljonvirran taistelusta. Muistelmien varsinaisessa osassa tämän taistelun tapahtumat esitetään melko lyhyesti referoiden. Kuvausta täydentävät alanootit, joissa kertomus sen sijaan rönsyilee. Muistelmat eivät kuitenkaan ole pelkästään varsinaisten sotatapahtumien toteamista, vaan mukana on myös inhimillisiä ja arkisia tapahtumia. Taistelun alkuepisodinä on kuvattu hyvin arkinen tapahtuma, joka liittyy puuron syöntiin:

He olivat juuri saaneet keitetyksi päivällispuuronsa valmiiksi, ennättäneet istuutua ja syödä siitä muutaman lusikallisen, kun samassa hälytysrumpu alkoi päristä, minkä merkitys oli sotilaille niin selvä, että ruokahalu katosi heti eikä yksikään suupala enää maistunut. Jokainen riensi aseisiin niin nopeasti kuin pystyi. Tykinjyske oli juuri alkanut kummallakin puolella ja vilkastui yhä enemmän ja enemmän. Venäläiset marssivat suurin joukoin alas siltaa kohti ja levittäytyivät salmen kaakkoisrannalle. Heidän kenraalinsa (Dolgoruki) ratsasti komean valkoisen hevosen selässä salaman nopeasti edestakaisin hetkeksikään pysähtymättä ja komensi väkeä sillalle.²³

Arkeen ja syömiseen liittyy myös kertomus siitä, kuinka Hoff kiitollisena muisteli kaihaneensa veitsen avulla kuivuneita puuron

tähteitä ja syöneensä näitä nälkäänsä. Kertomus on seuraava:

Ihmetellen Hoff muisteli, kuinka sanomattoman halukkaasti hän esimerkiksi eräällä paikalla vetäytymisen aikana raapi veitsellä kuivuneita puuron tähteitä härkkimestä, jota oli joidenkin päivien ajan käytetty puuron keitossa, ja mikä Jumalaan kohdistuva kiitollisuuden tunne täytti hänen sydämensä tämänkin vähäpätöisen, mutta ansaitsemattoman virkistysvuoksi.²⁴

Vaikka kyseessä on sotatapahtumien muistelemineen, huumorikaan ei ole täysin tuntematonta. Tosin sitä on tuotu esille vain yhden ainoan kerran. Humoristinen episodi liittyy Koljonvirran taisteluun. Sotilaiden keskuudessa hilpeyttä herättänyt tapaus piiryy selkeänä vastakohtana sodan vakavuudelle. Hilpeyden aiheuttaa kenttäpullo on osunut laukaus. Tapaus on seuraava:

Ihmiselämän monivivahteisuuteen kuuluu, että välistä myös sen kaikkein vakavimpina hetkinä ilmenee koomisia seikkoja, jollaisista voidaan kertoa esimerkkinä seuraava: Länsipohjan rykmentin taistelun loppuvaiheissa eräs sotilas, jolla oli hyvä, tarkasti ampuva kivääri, kaatui vihollisen kuulun kuolettavasti lävistämänä; tämän jälkeen hänen lähin vieruskumppaninsa, jolla oli epätarkka ase, halusi vaihtaa omansa kaatuneen toverin kivääriin. Kun hän oli tässä tarkoituksessa kumartunut irrottamaan kelpo asetta kaatuneen toverin kouristuksenomaisesti puristamista käsistä, vihollisen kuula osui hänen vaskiseen, sillä haavaa piimällä täytettyyn kenttäpulloonsa. Miehen noustua ylös ja palattua toimiinsa paksu piimä alkoi valua kuulun tekemästä reiästä noroina pitkin hänen housujaan. Tämä näky herätti yleistä hilpeyttä lähinnä olevassa miehistössä ja antoi sille hetkiseksi aiheen hauskoihin ja leikillisiin sutkauksiin.²⁵

20. Sorvali (2005) 203.

21. Sorvali (2005) 203.

22. Lehtonen (1994) 129–132.

23. Sorvali (2005) 202–203.

24. Sorvali (2005) 204.

25. Sorvali (2005) 209.

Hauska ja kenties kevennyksenä kerrottu episodi on kuitenkin pian ohitse, ja sotaa seurataan sen kaikessa julmuudessa. Yön saapuessa vakava tilanne alkaa kuitenkin hellittää:

Kauhea laukaustenvaihto jatkui illalla aina kello 7:ään saakka, jolloin pimeyden tulo ja venäläisten toistuvasti epäonnistuneet yritykset päästä sillan yli aiheuttivat sen, että vihollisen tuli heikkeni ja molemminpuolinen verilöyly lopulta päättyi.²⁶

Hoffin muistelema sotakertomus, joka pohjautuu suurelta osin hänen näköhavaintoihinsa, on myös kielen suhteen visuaalisuuteen painottuvaa. Yksittäisiä kuulohavaintojakin on mukana. Tällaisia ovat ilmaukset ”täyden musiikin soidessa ja hurraahuutojen kuuluessa”²⁷ sekä ”39 kanuunan ryske”.²⁸ Samassa kohdassa sotaa kutsutaan myös näytelmäksi.

Käsi kirjoituksen pohjalta on vaikea päätellä, kuinka paljon Hoff yhdellä kertaa kertoi kirjurilleen sodan tapahtumista. Kirjuri on mahdollisesti tavannut kertojansa useaan otteeseen ja joka kerta tehnyt muistiinpanoja. Sotaan liittyvien seikkojen tarkistaminen ei liene ollut aivan yksinkertaista noissa oloissa, sillä sotapäiväkirjat olivat tiettävästi Tukholmassa. Millä tavoin muistelmien yksityiskohtaisia tietoja on tarkistettu vai ovatko ne täysin muistinvaraisia, ei ole ollut mahdollista selvittää.

Muistelmien henkilön- ja paikannimiä

Sotaan ja sotakertomukseen liittyy joukoittain ihmisiä, ja näin on myös laita Hoffin muistelmissa, joissa mainitaan sodan eri vaiheisiin liittyvien numerotietojen ohella runsaasti henkilön- ja paikannimiä. Tekstiosassa henkilönnimiä on kaikkiaan noin 50 ja paikannimiä noin 30. Henkilönnimien määrä nousee nooteissa yli sadan, kun taas paikannimiä on runsaat 60. Muistelmien ensimmäinen, kappaleeksi luonnehdittava osa, on tässä suhteessa kiinnostava. Siinä nimiä on mainittu erityisen runsaasti. Nämä johdattavat lukijan tekstin sisältöön ja tapahtumapaikoille. Muistelmien tämä osa on

johdanto Hoffin henkilötietoihin ja elämään sekä sodan tapahtumiin. Kertoja Hoffin nimi esiintyy tässä kappaleessa kaikkiaan kymmenen kertaa, ja siitä on käytetty neljää eri varianttia (Mickel Hoff, Mickel Fagerström, Hoff ja Hoffen). Muita tässä yhteydessä esiintyviä nimiä ovat Bergdahl, Törje (C.J. Durietz), Brummer, Gustaf von Nummers, Arnkihl, Hofflander, Schultz ja Dolgorucki. Samassa jaksossa esiintyvät paikannimet keskittyvät toisaalta Hoffin kotiseudulle Vaasan tienoille (Lax hemman, Yttermark, Nerpes, Wasa), toisaalta Suomen sodan näyttämölle Kuopion seuduilta (Toivola, Kuopio, Wirta eller Koljonvirta, Idensalmi) aina Pohjois-Pohjanmaalle saakka. Myös Viapori (Sveaborg) Hoffin aikaisempana asemapaikkana on mainittu kerran.

Edellä olevat nimitiedot antavat lukijalle lyhyen katsauksen tekstin sisältöön ja asetavat sen historiallisesti ja maantieteellisesti omalle paikalleen. Henkilöiden osalta voi todeta, että kyse on sekä historiasta tunnettuja että tuntemattomia henkilöitä. On mahdollista, että Hoff piti muistissaan suuren joukon nimiä, jotka hän sitten kertoi kirjurille.

Kirjurin ja kertojan yhteistyötä

Edellä on esitetty pohdintoja kirjurina toimineen rovasti Durchmanin ja sotaveteraani Hoffin välisestä yhteistyöstä. Durchmanin teksti on kautta linjan asiallisen selkeää, ja hänen käyttämänsä ruotsi on sivistyneen henkilön kieltä. Muistelmien kerronta etenee menneessä aikamuodossa. Kertojasta käytetään nimeä Hoff ja yksikön kolmatta persoonaa. Suomalaisten/ruotsalaisten joukoista käytetään monikon ensimmäistä persoonaa ”me”. Kirjuri on ulkopuolinen, jonka näkökulma tulee harvoin esille.

Kirjuri on tehnyt tekstiin myös omia lisäyksiään. Kertoessaan Hoffin lähiomaisista, erityisesti lapsista, hän on lisännyt seuraavan: ”ketkä heistä ovat elossa, on kirjurille epäselvää”.²⁹ Kirjuri käyttää itsestään kolmatta persoonaa myös seuraavassa: ”mistä syystä näin tapahtui, on kirjurille tuntematonta. Kirjuri ei myöskään ole päässyt käsi näihin kertomuksiin”.³⁰ Tämä viittaa siihen, että lisäykset on tehty jälkikäteen,

jolloin kirjuri on myös samalla ilmaissut olevansa asiasta tietämätön. Kerran hän on lisännyt selvennyksen sulkumerkeissä: ”Me (Hoff kertoi) saavuinme”.³¹ Nämä esimerkit voivat viitata siihen, että kirjuri on ainakin aika ajoittain kirjoittanut tekstiään yksin. Ne kertovat myös hänen halustaan vakuuttaa asioiden olevan juuri Hoffin kertomuksen mukaisia.

On selvää, että rovasti ja veteraani ovat olleet tavalla tai toisella keskenään yhteistyössä Suomen sodan 50-vuotisjuhlavuonna 1858. Sodan tapahtumia on palautettu mieleen sekä mahdollisesti tarkistettu ja täydennetty jälkikäteen. Epäselväksi kuitenkin jää yksityiskohtainen selonteko siitä, millä tavoin tämä yhteistyö on käytännössä järjestetty. Istuiko veteraani pappilassa kertomassa sotamuistojaan vai vierailiko rovasti veteraanin kodissa Vassorissa? *Vänrikki Stoolin tarinat* ovat myös voineet inspiroida näiden muistelmien kirjaamista. Joka tapauksessa veteraani Hoffin tarina kulkee Pohjanmaalta Viaporin ja Koljonvirran kautta Ouluun ja takaisin kotiseudulle.

Hoffin oma tarina

Frans Oskar Durchmanin laatima käsikirjoitus veteraani Mickel Hoffin Suomen sodan muistelmista kertoo omalla koruttomalla tavallaan sodasta ja siihen osallistuneista sotilaista. Samalla se paljastaa myös sen, että veteraaneista oltiin kiinnostuneita. Ylei-

sen veteraaneja kohtaan tunnetun kiinnostuksen tiedetään maassamme kestäneen kauan. Sen vaikutukset tulivat aikanaan näkyviin myös maaseudun yleishyödyllisten huvitilaisuuksien ohjelmistoissa, joissa *Vänrikki Stoolin tarinat* ja Suomen sodan aiheet olivat vakio-ohjelmistoa.³²

En ole saanut selville, onko Hoffin muistelmia julkaistu jossain yhteydessä, mikä on tietenkin mahdollista. Hoffin tarina liittyy joka tapauksessa yhtenä osana suureen kokonaisuuteen, Suomen sodan historiaan. Oulun yliopiston kirjastossa säilynyt käsi-
kirjoitus sisältää havainnollisesti Suomen sodan veteraanin ja samalla silminnäkijän henkilökohtaisia kokemuksia Suomen sodan tapahtumista. Tarinan kertomisesta ja sen muistiin kirjoittamisesta tulee pian kuuluneeksi 150 vuotta ja itse sodasta 200 vuotta. Se on edelleen kiinnostava erityisesti omakohtaisuutensa ja inhimillisten piirteidensä vuoksi. ■

26. Sorvali (2005) 209–210.

27. ”under full musik och hurrarop”, Sorvali (2005) 208–209.

28. ”dånet ur 39 kanoner”, Sorvali (2005) 209.

29. ”hvilka af dem lefver är ref. obekant”, Sorvali (2005) 204.

30. ”af hvilken anledning sådant skedde är refer. obekant. Ej heller har refer. kommit åt dessa underrättelser”, Sorvali (2005) 205.

31. ”Wi (berättade Hoff) infunno oss”, Sorvali (2005) 204.

32. Lehtonen (1994) 132.